

УДК 336.71

*О. В. Молдавська,
к. е. н., доцент кафедри статистики та економічного прогнозування,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, м. Харків*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СТРУКТУРНОГО АНАЛІЗУ В КОМПЛЕКСНІЙ ОЦІНЦІ ЯКОСТІ КРЕДИТНИХ ПОРТФЕЛІВ БАНКІВ УКРАЇНИ

*O. V. Moldavska,
Doctor of Sciences (Economics), associate professor, Department of Statistics and Economic forecasts,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics*

SOME ASPECTS OF USING STRUCTURAL ANALYSIS IN THE COMPREHENSIVE ESTIMATION OF CREDIT PORTFOLIOS' QUALITY OF UKRAINIAN BANKS

В даній роботі проаналізовано структуру кредитних портфелів найкрупніших банків України та складено рейтингову оцінку банків, яка спрямована на визначення їх стійкості до різкого погіршення якості кредитного портфелю під впливом негативних зовнішніх факторів таких як, девальвація національної валюти, збільшення рівню інфляції, політична та соціальна нестабільність. Зазначені зовнішні фактори можуть суттєво збільшити ризики усіх видів кредитів, але найбільш уразливим є портфелі кредитів фізичним особам.

Для виконання мети було розроблено алгоритм проведення дослідження, який включає чотири етапи. На першому етапі обрано критерії для структурного аналізу кредитного портфелю: доля кредитів фізичним особам в загальному кредитному портфелі та доля кредитів в іноземній валюті в портфелі кредитів фізичним особам. На другому етапі складено шкалу визначення рейтингових балів за визначеними критеріями. На третьому етапі визначено сумарну рейтингову оцінку банку за комплексом з визначених критеріїв. На четвертому етапі на основі сумарної рейтингової оцінки найкрупніші банки України були розподілені на 4 групи. Зазначені групи відображають ступінь ризику погіршення якості кредитного портфелю за рахунок кредитів фізичним особам.

Висновки, отримані з проведених в даній роботі розрахунків, можуть бути складовою комплексного дослідження якості кредитного портфелю банків. Наведений алгоритм дії демонструє яким чином на основі аналізу структури кредитного портфелю банків можна зробити оцінку перспектив розвитку банків в ситуації появи негативних ринкових умов для груп позичальників.

In this article you can find the comprehensive system of structural analysis of the credit portfolios of the biggest banks in Ukraine and the system of rating estimation of banks. This system allows to define the banks' resistance to deterioration of credit portfolios' quality under the influence of the negative external factors such as national currency devaluation, increasing of inflation level and unstable political and social environment. The credit risks of all groups of credits, especially the credit portfolio to private individuals, in this situation could be raised very much.

The four stages procedure was worked up to achieve the aims of this research. Two criterions of the structural analysis of the banks' credit portfolios' were selected on the first stage: the part of private individuals' portfolio in the whole credit portfolio and the part of credits in foreign currency in the whole private individuals' portfolio. The scale of rating according to chosen criterions was worked up on the second stage. The rating analysis of the banks was done on the third stage. On the fourth stage the group of the biggest Ukrainian banks was divided on the four groups. These groups show the level of risk to make worse the whole banks' credit portfolio quality due to private individuals' portfolio.

This four stages procedure could be useful in the comprehensive analysis of the banks' credit portfolio quality. It demonstrates how the structural analysis could be applied to estimate the trends of the banks activity under the influence of the negative external factors for the groups of the borrowers.

Ключові слова: банк, кредитний портфель, якість кредитного портфелю, рейтинг, структурний аналіз.

Keywords: bank, credit portfolio, credit portfolio' quality, rating, structural analysis.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема низької якості кредитного портфелю банків України є однією з найбільш суттєвих з тих, які зараз заважають подальшому успішному розвитку банківської системи. Політична ситуація в країні, яка склалася в 2013-2014 роках та різка девальвація національної валюти провокує новий складний етап в роботі банків. Згідно зі статистикою НБУ [1] відсоток простроченої заборгованості в цілому по банках України виріс з 7,7% на початок 2014 року до 11,2% станом на 01.09.2014 року, тобто на 31%. Це є негативним фактом, так як за період з 2011 року по початок 2014 року частка простроченої заборгованості зменшувалася з 11,2% до 7,7%. Відмітимо, що показник «частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів» [1] в статистиці НБУ враховує тільки вже прострочені платежі по існуючим в балансі банків кредитам, а не усю суму заборгованості за кредитами, за якими є проблеми з погашенням, та не враховує проблемні кредити, які були списані на позабалансові рахунки, але за якими банки продовжують роботу щодо погашення. Тобто в реальності відсоток проблемної заборгованості в портфелях банків набагато вище.

Ще одним критерієм, за яким можна оцінити якість кредитного портфелю банків з офіційної звітності банків є обсяги формування резервів під знецінення кредитної заборгованості клієнтів. Згідно з офіційною звітністю банків [2,3,4] в перші два квартали 2014 року різко збільшилися відрахування у резерви, тоді як у попередньому році обсяги резервів зменшувалися. Так, згідно з фінансовою звітністю всіх банків за 2013 рік [2,4] банками України було зменшено суму сформованого резерву на 9,6 млрд. грн. або на 8% (з 132 млрд. гривень станом на 01.01.2013 року до 122,4 млрд. гривень станом на 01.01.2014 року), при тому, що за цей рік кредитна заборгованість клієнтів перед банками України зросла на 104 млрд. грн. або на 13% (з 694 млрд. грн. до 799 млрд. грн.). Наведена вище інформація дозволяє зробити висновки, що банки поступово врегулювали ситуацію з кредитами, які стали проблемними після кризи 2008-2009 років (за рахунок

реструктуризації заборгованості клієнтів, погашення в результаті проведеної роботи, в тому числі претензійно-позовної діяльності, списання простроченої кредитної заборгованості на позабалансові рахунки, продаж проблемних портфельів колекторським установам та ін.) та нарощували портфельі нових кредитів, за якими якість погашення була доброю.

Напроти, тільки за два квартали 2014 року відрахування у резерви банків знов зросли до 134,2 млрд. грн., тобто з початку року було збільшено відрахування в резерви вже на 11,8 млрд. гривень або на 8,8%, при тому що кредитна заборгованість клієнтів з початку року зростає на 62,6 млрд. грн., або на 7%. Цей факт явно свідчить про появу нових проблемних кредитів та про появу знов проблем з погашенням раніше реструктуризованих кредитів.

Якщо розглянути ситуацію в найкрупніших банках України (банки першої групи класифікації за класифікацією НБУ), яким буде присвячено подальший матеріал статті, то можна сказати, що згідно з даними аналізу офіційної звітності [2,3,4] в 2013 році цими банками було зменшено суму сформованого резерву на 5,4 млрд. грн. (з 94,9 млрд. грн. до 89,5 млрд. грн.), тоді як за 2 квартали 2014 року було збільшено суму сформованого резерву на 10,6 млрд. грн. (з 89,5 млрд. грн. до 100,1 млрд. грн.), що складає 90% всього приросту резервів банківської системи.

Таким чином, можна стверджувати, що робота з проблемною заборгованістю знов стає найбільш актуальною для самих банків, в тому числі найкрупніших, так й для інших учасників ринків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз проблемної заборгованості банків та складання рейтингових оцінок банків є предметом багатьох наукових досліджень та публікацій, спрямованих до спеціалістів фінансової сфери та широкої аудиторії читачів [5-8]. В багатьох наукових публікаціях зазначено, що структурний аналіз є невід'ємною частиною комплексного аналізу кредитного портфелю банку.

Невирішені раніше питання, що є частинною загальною проблемою. Проте зазначені роботи в основному розглядають структурний аналіз в рамках загального дослідження портфелю в зазначеному періоді, тоді як оцінка структури кредитного портфелю банку дозволяє також зробити прогноз щодо стійкості до ризиків банку в майбутньому. В складних умовах існування банківського ринку часто відбувається так, що вплив зовнішніх чинників призводить до появи однакових проблем серед груп позичальників. Ця тема є дуже актуальною зараз, та вона потребує подальшого дослідження, тому саме її подальшому розкриттю й присвячена дана публікація.

Формулювання цілей статті. Ціллю даної статті є аналіз структури кредитних портфельів найкрупніших банків України та складання рейтингової оцінки, яка спрямована на визначення стійкості банків до різкого погіршення якості кредитного портфелю під впливом негативних зовнішніх факторів таких як девальвація національної валюти, інфляція, політична та соціальна нестабільність.

Виклад основного матеріалу. Прогнози щодо погіршення якості кредитного портфелю в окремих банках можуть бути дуже різноманітними. Одним з факторів оцінки ризиків є існуюча структура кредитного портфелю. Чим краще диверсифікованим є кредитний портфель, тим в цілому меншою є вірогідність різкого погіршення його якості. Як відомо, диверсифікація полягає в розподілі кредитних ресурсів серед широкого кола різних найменш пов'язаних між собою за напрямом економічної діяльності позичальників, які різняться: за характеристиками (розмір капіталу, форма власності) – портфельна диверсифікація, за галузями економіки – галузева диверсифікація, за регіонами, географічними територіями – географічна диверсифікація тощо [6]. Кожний банк має власну стратегію формування кредитного портфелю клієнтів, яка може бути прослідкована дослідником при аналізі структури кредитного портфелю.

В даному дослідженні автором проаналізовано структуру кредитних портфельів банків першої групи класифікації в розподілі на юридичних та фізичних осіб, а також в розрізі валюти кредитування – національна чи іноземна валюта. В ситуації, яка склалася в Україні в 2014 році, зростають ризики усіх видів кредитів з наведених вище класифікаційних груп, але найбільш уразливим будуть кредитні портфельі фізичним особам, як в національній так й в іноземній валюті.

Ситуація з кредитами фізичним особам в іноземній валюті очевидна. З осені 2008 року до осені 2014 року відбулася різка (з приблизно 5 грн. за долар США до 13 грн.) девальвація національної валюти, в якій більшість позичальників отримують свої доходи, що призвело до зростання щомісячного платежу за кредитом приблизно в 2,6 разів (в 1,6 разів, якщо за базу для порівняння брати курс гривні на рівні 8 гривень за 1 долар США, який був актуальним в 2009-2014 роки). Для кредитів в національній валюті девальвація гривні також ускладнює виконання зобов'язань за кредитами для багатьох позичальників, так як відбулося значне зростання цін на всі групи товарів та послуг. Таким чином, саме кредити фізичним особам, особливо в іноземній валюті знов можуть стати джерелом погіршення якості кредитного портфелю банків. Тому для банків, у яких показники «доля кредитного портфелю фізичних осіб в загальному портфельі кредитів» та «доля кредитів в іноземній валюті в загальному кредитному портфельі фізичних осіб» знаходяться на високому рівні, оцінка ризиків подальшого погіршення якості кредитного портфелю вище, ніж у банків, у яких наведені показники знаходяться на меншому рівні.

Для виконання мети дослідження автором було проведено дослідження, яке включає 4 етапи.

Етап 1. Визначено структуру кредитних портфельів банків першої групи класифікації за методикою НБУ на основі даних офіційної звітності станом на 01.07.2014 за двома критеріями:

- Критерій 1 - доля кредитів в іноземній валюті в загальному портфельі кредитів фізичних осіб;

- Критерій 2 - доля кредитів фізичним особам в загальному кредитному портфельі клієнтів банку юридичним та фізичним особам.

Етап 2. Складено шкалу визначення рейтингових балів за визначеними на етапі 1 критеріями. Шкала визначення рейтингових балів за критеріями 1 та 2 пропонується така:

1 бал присвоюється якщо $x_i \geq 2\bar{x}$, де x_i - значення критерію 1 чи 2 для i -го банку, \bar{x} - середнє значення критерію 1 чи 2 за групою банків;

2 бали, якщо $\bar{x} \leq x_i < 2\bar{x}$;

3 бали, якщо $\frac{\bar{x}}{2} \leq x_i < \bar{x}$;

4 бали, якщо $x_i < \frac{\bar{x}}{2}$.

Етап 3. Визначено сумарну рейтингову оцінку банку за комплексом з визначених критеріїв. Ця оцінка y_i - є сумою балів, отриманих i - тим банком за критеріями 1 та 2:

$$y_i = k_{1i} + k_{2i} \quad (1)$$

де k_{1i} - рейтингова оцінка i -го банку за критерієм 1;

де k_{2i} - рейтингова оцінка банку за критерієм 2.

Етап 4. На основі визначеної на етапі 3 сумарної рейтингової оцінки банки обраної групи було розбито на 4 групи ризику погіршення якості кредитного портфелю за рахунок обраних для аналізу структурних критеріїв.

Ці групи ризику визначені таким чином:

1 група – якщо $y_i \leq \bar{y}$, де y_i - сумарна рейтингова оцінка i -го банку, \bar{y} - середнє значення сумарних рейтингових оцінок усіх банків.

2 група – якщо $\frac{\bar{y}}{2} \leq y_i < \bar{y}$;

3 група – якщо $\bar{y} < y_i \leq \frac{\bar{y}}{3/4}$;

4 група – якщо $y_i > \frac{\bar{y}}{3/4}$.

Проведені розрахунки щодо визначення групи ризику банків згідно з зазначеними вище етапами приведена в таблиці 1.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження показує, що на основі рейтингової оцінки ризику погіршення якості кредитного портфелю за рахунок обраних для аналізу структурних критеріїв банки досліджуваної групи було поділено на 4 групи: Для групи 1 оцінка ризику погіршення якості кредитного портфелю за рахунок кредитів фізичним особам є найбільшою та для групи 4 – найменшою.

Якщо проаналізувати склад груп 1 та 2, то видно, що саме в цих групах опинилися банки, які були лідерами ринку іпотечного, авто кредитування та інших

видів кредитування фізичних осіб в 2005-2008 роках та ті, які активно кредитували населення в період після 2008 року. В подальшому при комплексному дослідженні якості кредитних портфелів банків групи 1 та 2 необхідно підвищену увагу приділити стану справ щодо кредитів фізичним особам, так як саме для цих банків якість портфелів фізичним особам суттєво впливає на якість кредитних портфелів загалом.

Таблиця 1.
Визначення рейтингової оцінки банків

N	Назва банківської установи	Критерій 1 - доля кредитів в іноземній валюті в загальному портфелі кредитів фізичним особам	Рейтингова оцінка 1	Критерій 2 - доля кредитів фізичним особам в загальному кредитному портфелі юридичних та фізичних осіб	Рейтингова оцінка 2	Сумарна рейтингова оцінка	Група ризику на основі визначеного рейтингу
i		x_1	k_1	x_2	k_2	$y = k_1 + k_2$	
1	ПРИВАТБАНК	5%	4	15%	3	7	3
2	ОЩАДБАНК	6%	4	4%	4	8	4
3	УКРЕКСІМБАНК	54%	2	1%	4	6	3
4	ДЕЛЬТА БАНК	21%	3	49%	1	4	2
5	ПРОМІНВЕСТ-БАНК	9%	4	0%	4	8	4
6	УКРСОЦБАНК	70%	2	44%	1	3	1
7	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	48%	2	29%	2	4	2
8	СБЕРБАНК РОСІЇ	4%	4	4%	4	8	4
9	"НАДРА"	86%	1	46%	1	2	1
10	ПЕРШИЙ УКР.МІЖНАРОД.-НИЙ БАНК	16%	4	16%	3	7	3
11	АЛЬФА-БАНК	20%	3	23%	2	5	2
12	ВТБ БАНК	17%	4	10%	3	7	3
13	БАНК ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	64%	2	12%	3	5	2
14	УКРСИББАНК	70%	2	52%	1	3	1
15	УКРГАЗБАНК	15%	4	18%	3	7	3
		\bar{x}_1		\bar{x}_2			
	В середньому за групою	38%		18%			

* Розроблено автором на основі даних офіційної звітності банків станом на 01.07.2014 року [3].

Висновки, отримані з проведених в даній роботі розрахунків можуть бути складовою комплексного дослідження якості кредитного портфелю банків. Наведений алгоритм дій демонструє яким чином на основі аналізу структури кредитного портфелю банків можна зробити оцінку перспектив розвитку банків в ситуації появи негативних ринкових умов для груп позичальників

Література.

1. Основні показники діяльності банків України станом на 01.09.2014 // Національний банк України: Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
2. Дані фінансової звітності банків України станом на 01.01.2014 // Національний банк України: Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.
3. Дані фінансової звітності банків України станом на 01.07.2014 // Національний банк України: Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.
4. Дані фінансової звітності банків України станом на 01.01.2013 // Національний банк України: Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097
5. Рейтинг проблемності кредитних портфелів – 2014 // Forbes Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.ua/business/1379442-rejting-problemnosti-kreditnyh-portfelej-2014>.
6. Аналіз банківської діяльності: Підручник / Герасимович А. М., Алексеєнко М.Д., Парасій-Вергуненко І.М та ін.; за ред. А. М. Герасимовича. – К.: КНЕУ, 2004. – 599 с.
7. Харченко В. О. Оцінка якості кредитно-інвестиційного портфелю банків України // Бізнес Інформ. – 2014. – №4. – С. 417–423.
8. Довгань Ж. Управління кредитним ризиком банку в умовах економічної кризи // Вісник Національного банку України – 2010. – №8. – С.51-58.

References.

1. The official site of National Bank of Ukraine (2014), "Key performance indicators of banks as of 01.09.2014", available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798 (Accessed 10 Oct 2014).
2. The official site of National Bank of Ukraine (2014), "Data from the financial statements of the Ukrainian banks as of", available at http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097 (Accessed 10 Oct 2014).
3. The official site of National Bank of Ukraine (2014), "Data from the financial statements of the Ukrainian banks as of 01.07.2014", available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097 (Accessed 10 Oct 2014).
4. The official site of National Bank of Ukraine (2013), "Data from the financial statements of the Ukrainian banks as of 01.01.2013", available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097 (Accessed 10 Oct 2014).
5. "Rating of trouble loans portfolios -2014" (2014), Forbes Ukraine, [Online], available at: <http://forbes.ua/business/1379442-rejting-problemnosti-kreditnyh-portfelej-2014> (Accessed 14 Oct 2014).
6. Herasymovych, A. M. Alekseienco M.D. and Parasij-Verhunencko, I.M. (2004), Analiz bankivs'koi diial'nosti: Pidruchnyk [Analysis of banks activity: Textbook], KNEU, Kyiv, Ukraine.
7. Kharchenko, V. O. (2014), "Assessment of Quality of the Loan-investment Portfolio of Ukrainian Banks", Business Inform, vol. 4, pp. 417–423.
8. Dovhan' Zh. (2010), "Credit risk management of banks during the economic crisis", Bulletin of the National Bank of Ukraine, vol. 8, pp. 51-58.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"